

Ortnamn och dess betydelse

AT 940209

NÄR inbyggarna i det av danskarna 1612 brända Nya Lödöse erbjöds att bosätta sig i Alingsås kom de till en plats som uppskattats efter en "aling", en person från Ale.

Detta hävdade arkivchef Hugo Carlsson då han talade om ortsnamnen i Alingsås inför ett 40-tal släktforskare. Alingsås var då lödöseborna kom hit en obetydlig landsförsamling. Stadsrättigheterna gavs av drottning Kristina 1639.

Det fanns bland andra gårdar i Alingsås en kallad Stuteberg varunder Sörhaga utmark hörde. Att Sörhaga kallades för utmark tyder på att där tidigare hade funnits en självständig gård som, kanske under den svåra jordbrukskrisen på 1300-talet hade lagts öde, kanske av pesten. En gång i tiden var Nol- och Sörhaga en enda gård som hette Hagen, omtalade Carlsson.

Alingsås tillhör ju Kullings härad. Men namnet Kulling är inte bildat av kulle, som man lätt förleds att tro. En äldre namnform pekar i stället på att namnet har sitt ursprung i ordet kol, trakten där man framställde kol.

Bjärke härad har sin rot i björk. Erska socken har en intressant ordhistoria. Namnet skrevs på 1500-talet dels Riska, senare Iriska. En omkastning av två bokstäver som inte är alldeles ovanlig i ortnamn. Ordet Riska kan ha samband med namnet Risveden, som ju är närbelägen. Ved är för övrigt ett gammalt ord för skog.

SOLLEBRUNNS andra led är självklart kommet av att där fanns en brunn där resenärerna vid denna viktiga vägkorsning fann vatten för sig själva och för sina hästar. Förleden är mera osäker, men det har gissats på att solle har med såll att göra. Men tydningen förefaller osäker.

Att Magra skulle ha fått sitt namn av att jordmånen där är mager, tvivlade Carlsson på, men

övertygades av kännare bland publiken om att så är fallet. Magra är för övrigt ett av de allra äldsta sockennamnen i trakten. Upplo i Magra kan översättas med höglätt, eftersom lo är ett gammalt ord för slätt.

Ett ännu äldre namn är Lena. Det finns faktiskt som ortnamn bara Morden och i gotiskan, inte i något annat germanskt språk. Ordet har tolkats att betyda sluttning. Bälinge kunde Carlsson inte ge någon tydning av. Men namnet är urgammalt. Hol däremot betyder brant höjd och det stämmer ju väl med topografien.

Sjönamn och andra naturnamn är ofta äldre än ortnamnen. Sjön Anten betyder i själva verket Svansjön fick åhörarna vete. Mjörn, med den äldre formen Mior, har troligen sitt ursprung av att det är gott om steniga stränder. Ömmern skrevs långt tillbaka Immern och har med ordet imma eller dimma att göra.

Lygnösjöns namntydning var Carlsson särskilt intresserad av eftersom han i sin hemtrakt Sätilla har en sjö som heter Lygnern. Han hade kommit fram till att namnet förmodligen har med sjöns egenskap att hastigt ändra sig från lugn till storm. Den är lögnaktig, opålitlig.

– Lygnösjön är långsmal liksom Lygnern, har ni några belägg som säger att den har samma egenskaper som den senare, undrade Carlsson.

Ändelserna red, ryd och röd har alla betydelsen röjning. Betydligt äldre än dessa är dock ordet hem, som kan skrivas antingen im, som i Askim, um, som i Bergum eller hem som i Hemsjö.

Förr var ortnamnsforskarna benägna att anta att ortnamn som inte gick att belägga på annat sätt härstammade från fornnordiska egennamn. Numera är man försiktigare med denna tolkning. Namnet bör vara känt i annat sammanhang som egennamn, anser man numera.

JOHN HALLQVIST